

Perusoikeusraportti 2019

FRA:n lausunnot

Vuonna 2018 perusoikeuksien suojelussa tapahtui sekä edistystä että vastoinkäymisiä. Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) vuoden 2019 perusoikeusraportissa tarkastellaan perusoikeuksien tilanteen kehitystä pääpiirteissään ja tuodaan esiin sekä saavutuksia että jäljellä olevia huolenaiheita. Julkaisussa on FRA:n lausuntoja pääasiallisesta kehityksestä käsitellyillä aihealueilla sekä yleiskatsaus lausuntojen perustana olevaan näyttöön. Siinä esitetään tiivis ja informatiivinen yhteenveto perusoikeuksien keskeisistä haasteista, joihin EU:n ja sen jäsenvaltioiden on vastattava.

Sisällysluettelo

FOKUS	1	Kestävän kehityksen tavoitteiden täytäntöönpano EU:ssa: kysymys ihmis- ja perusoikeuksista	2
	2	EU:n perusoikeuskirja ja sen käyttö jäsenvaltioissa	5
	3	Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys	6
	4	Rasismi, muukalaisviha ja niihin liittyvä suvaitsemattomuus	9
	5	Romanien integraatio	11
	6	Turvapaikka, viisumit, maahanmuutto, rajat ja integraatio	13
	7	Tietoyhteiskunta, yksityisyys ja tietosuojat	15
	8	Lapsen oikeudet	17
	9	Oikeussuojan saatavuus ja rikoksen uhrien oikeudet	19
	10	Kehitys vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanossa	21

1 Kestävän kehityksen tavoitteiden täytäntöönpano EU:ssa: kysymys ihmis- ja perusoikeuksista

Tässä luvussa käsitellään ihmis- ja perusoikeusjärjestelmän ja maailmanlaajuisen toimintaohjelman Agenda 2030:n kestävän kehityksen tavoitteiden välistä suhdetta jäsenvaltioiden ja EU:n sisäisissä toimintalinjoissa. Siinä keskitytään eriarvoisuuden vähentämiseen (tavoite 10) ja rauhan, oikeuden ja vastuullisten instituutioiden rakentamiseen (tavoite 16) liittyviin kestävän kehityksen tavoitteisiin. Luvussa korostetaan, että tietojen kerääminen vaikeasti saavutettavista väestöryhmistä on tärkeää, jotta voidaan laatia näyttöön perustuvia, kohdennettuja ja oikeuksien mukaisia toimintalinjoja. Niillä voidaan auttaa parantamaan kaikkien mahdollisuuksia, erityisesti niiden, joilla on suurin vaara jäädä kehityksessä muista jälkeen. Luvussa selvitetään myös sitä, miten EU ja sen jäsenvaltiot noudattavat sitoumustaan yhdistää oikeuksiin perustuvan lähestymistavan kestävään kehitykseen. Siinä myös tarkastellaan koordinoituvuuskaluja ja rahoitusvälineitä, joilla voidaan auttaa edistämään kestävän kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanoa täysin perusoikeuksien mukaisesti. Lisäksi siinä korostetaan kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden, tasa-arvoelinten ja oikeusasiamiesten sekä paikallisviranomaisten, yritysyhteisöjen ja kansalaisyhteiskunnan merkitystä siinä, että ihmisoikeudet saadaan kiinteäksi osaksi kestävän kehityksen tavoitteita.

Kestävän kehityksen tavoitteet ja ihmis- ja perusoikeudet täydentävät toisiaan, koska niiden yhteisenä perustavoitteena on kaikkien ihmisten hyvinvoinnin edistäminen. Kestävän kehityksen tavoitteet muodostavat konkreettisen ja kohdennetun maailmanlaajuisen toimintaohjelman, joka ohjaa valtioiden ja muiden toimijoiden, kuten EU:n, toimia. Ihmis- ja perusoikeudet puolestaan muodostavat kokonaisvaltaisen sääntöjen järjestelmän, joka velvoittaa oikeudellisesti ja edellyttää vastuuvuolisuutta. Kestävän kehityksen tavoitteet perustuvat ihmis- ja perusoikeuksiin, ja niillä pyritään toteuttamaan oikeudet käytännössä. Kestävän kehityksen tavoitteita koskevalla oikeuksiin perustuvalla lähestymistavalla pystytään myös parhaiten edistämään kehitystavoitteiden saavuttamista.

Perusoikeudet liittyvät suoraan tai välillisesti kaikkiin kestävän kehityksen tavoitteisiin, ja ne kaikki ovat sidoksissa toisiinsa. Joidenkin tavoitteiden yhteys oikeuksiin on kuitenkin muita selkeämpi, muun muassa kestävän kehityksen tavoitteen 10 eriarvoisuuden vähentämisestä ja tavoitteen 16 rauhan, oikeuden ja vastuullisten instituutioiden rakentamisesta. Kestävän kehityksen tavoitteiden 10 ja 16 täytäntöönpanossa ja mittaamisessa on näin ollen kyse myös kansainvälisissä ihmisoikeusvälineissä ja EU:n perusoikeuskirjassa vahvistettujen ihmis- ja

perusoikeuksien täytäntöönpanosta ja mittaamisesta. Näitä oikeuksia ovat muun muassa oikeus ihmisarvoon, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus lain edessä sekä miesten ja naisten yhdenvertaisuus, oikeus elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, oikeus sosiaaliturvaan ja sosiaalitukeen sekä oikeussuojan saatavuuteen liittyvät oikeudet.

Eurostatin toimittamista tiedoista käy ilmi, että kestävän kehityksen tavoitteiden kokonaisvaltainen saavuttaminen edellyttää toimenpiteiden tehostamista. Nämä tiedot sisältävät perusoikeusviraston tiedot naisiin kohdistuvasta väkivallasta, ja niitä on täydennetty perusoikeusviraston keräämillä ja analysoimilla lisätiedoilla vaikeasti saavutettavista väestöryhmistä, kuten etnisistä tai uskonnollisista vähemmistöistä, maahanmuuttajista tai hlbt-henkilöistä. Eriarvoisuus, etenkin tulojen eriarvoisuus, on kasvanut viime vuosina. Vaikka kasvu näyttää äskettäin pysähtyneen, tuloerojen yleinen lisääntyminen on tuonut muita haasteita perusoikeuksien yhdenvertaiseen käyttämiseen, etenkin muita heikommassa asemassa oleville väestöryhmille. Syrjintä ja häirintä sekä syrjinnästä johtuva väkivalta ja naisiin kohdistuva väkivalta ovatkin todellisuutta huomattavalle osalle EU:n väestöä. Uusia haasteita on lisäksi ilmennyt oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen osalta.

Jotta tähän todellisuuteen voidaan vaikuttaa ja saavuttaa kestävä kehitys tavoitteet perusoikeuksia koskevien velvoitteiden mukaisesti, EU:lla ja jäsenvaltioilla on käytettävissään tiettyjä työkaluja, kuten kattava syrjinnänvastainen lainsäädäntö ja useita alakohtaisia toimintalinjoja. Vielä ei ole kuitenkaan virallisesti esitetty yleistä EU:n strategiaa kokonaisvaltaiselle oikeuksiin perustuvalla kestävä kehitykselle, vaikka sitä ehdotettiin kestävä kehityksen tavoitteita vuoden 2020 jälkeen käsittelevässä EU:n usean sidosryhmän foorumissa. Keskustelun käynnistämiseksi Euroopan komissio julkaisi vuoden 2019 alussa pohdinta-asiakirjan, jossa esitettiin kyseiselle strategialle kolme mahdollista vaihtoehtoa. Tämän pohdinta-asiakirjan perusteella EU:n neuvosto antoi vuoden 2019 huhtikuussa päätelmänsä ”Kohti yhä kestävämpää unionia”.

Myös tehokkailla politiikan seuranta- ja koordinoituneilla mekanismeilla, kuten talouspolitiikan eurooppalaisella ohjauksella, voi olla tärkeä tehtävä kestävä kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanossa. Niissä voidaan hyödyntää EU:n oikeus- ja sosiaalindikaattoreiden tulostulujen tietoja. Tähän mennessä talouspolitiikan eurooppalaisen ohjauksen yhteydessä annetuissa maakohtaisissa suosituksissa ei kuitenkaan ole nimenomaisesti otettu huomioon kestävä kehityksen tavoitteiden toimintaohjelmaa eikä asiaankuuluvia perusoikeusvaatimuksia.

Toinen tärkeä työkalu on EU:n rahastojen käyttö. Euroopan komission viimeaikaisissa ehdotuksissa yhdistetään kauden 2021–2027 uuden monivuotisen rahoituskehityksen (EU:n talousarvion) tuleva EU:n rahoitus oikeuksiin liittyviin ehtoihin (”mahdollistavat edellytykset”), esimerkiksi EU:n perusoikeuskirjan noudattamiseen ja täytäntöönpanoon. Komissio on lisäksi ehdottanut keinoja, joilla voidaan suojella unionin talousarviota, mikäli jäsenvaltioissa on yleisiä puutteita oikeusvaltioperiaatteessa.

Perusoikeuksien kunnioittaminen ja edistäminen siten, että edistetään kestävä kehityksen tavoitteita sekä yleistä sitoumusta siitä, että ketään ei jätetä kehityksessä jälkeen, edellyttävät asiantuntemusta sekä asianmukaisia ja eriteltyjä tietoja. Tällaisia tietoja ei ole aina saatavilla. Silloinkin, kun niitä on saatavilla, niitä ei aina oteta huomioon.

Kansallisella tasolla kestävä kehityksen tavoitteiden oikeuksiin perustuva täytäntöönpano hyötyisi ihmisoikeusinstituutioiden, tasa-arvoelinten ja oikeusasiamiesten sekä paikallisviranomaisten, työmarkkinaosapuolten, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan aiempaa jäsennellymmästä ja järjestelmällisemmästä osallistumisesta kestävä kehityksen tavoitteiden koordinointi- ja seurantamekanismeihin sekä EU:n rahastojen seurantakomiteoihin. Tällainen osallistuminen edistäisi myös instituutioiden vahvistamista ja auttaisi siten rauhan, oikeuden ja

vastuullisten instituutioiden rakentamista koskevan kestävä kehityksen tavoitteen 16 täytäntöönpanoa.

Kestävä kehityksen tavoitteisiin ja perusoikeuksiin liittyvien tietojen keräämisessä ja analysoimisessa vaikeasti saavutettavista väestöryhmistä ei myöskään ole juuri hyödynnetty kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden, tasa-arvoelinten ja oikeusasiamiesten mahdollista osallistumista. Ne voisivat kuitenkin yhteistyössä kansallisten tilastoviranomaisten kanssa antaa tähän huomattavan panoksen. Siinä voitaisiin hyödyntää niiden jokapäiväistä työtä sekä perusoikeusviraston tämän alan asiantuntemusta ja teknistä tukea.

FRA:n lausunto 1.1

EU:n toimielinten olisi varmistettava, että kaikissa kestävä kehitystä koskevissa tulevissa EU:n strategioissa otetaan soveltuvin osin huomioon kaikki maailmanlaajuisessa Agenda 2030-toimintaohjelmassa asetetut kestävä kehityksen tavoitteet ja alatavoitteet, muun muassa tavoite 10 eriarvoisuuden vähentämisestä ja tavoite 16 rauhan, oikeuden ja vastuullisten instituutioiden rakentamisesta. Tällaisilla strategioilla olisi edistettävä kestävä kehityksen tavoitteiden valtavirtaistamista ja täytäntöönpanoa ja tunnustettava kaikkien 17 kestävä kehityksen tavoitteen ja EU:n perusoikeuskirjassa vahvistettujen perusoikeuksien tiiviit yhteydet. EU:n jäsenvaltioiden olisi omaksuttava samanlainen lähestymistapa, kun ne laativat tai tarkistavat kestävä kehityksen strategioitaan tai toimintasuunnitelmiaan.

FRA:n lausunto 1.2

EU:n talouspolitiikan eurooppalaisen ohjauksen toimintapolitiittisessa syklissä, erityisesti Euroopan komission arvioinnissa ja siihen perustuvissa maakohtaisissa suosituksissa, olisi otettava huomioon maailmanlaajuinen Agenda 2030-toimintaohjelma ja sen kestävä kehityksen tavoitteet sekä kaikki EU:n perusoikeuskirjassa ja kansainvälisessä ihmisoikeuslainsäädännössä vahvistetut asiaankuuluvat ihmis- ja perusoikeudet. Tässä yhteydessä maakohtaisissa suosituksissa voitaisiin esimerkiksi käsitellä yhteyksiä niiden, erityisten kestävä kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanon ja EU:n perusoikeuskirjan säännösten noudattamisen välillä.

FRA:n lausunto 1.3

*EU:n jäsenvaltioiden olisi otettava kansalaisyhteiskunta mukaan kaikkiin kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttamista koskeviin toimiinsa kaikilla tasoilla. Ne voisivat tässä yhteydessä ottaa esimerkiksi kestävän kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanoa käsittelevästä Euroopan komission korkean tason usean sidosryhmän foorumista. Ne voisivat myös harkita kansalaisjärjestöjen kutsumista osallistumaan aktiivisesti kestävän kehityksen tavoitteiden täytäntöönpano- ja seurantatoimiin sekä toteuttamaan toimenpiteitä, joilla lisätään niiden toimintamahdollisuuksia tavoitteiden täytäntöönpanoa koskevaan konkreettiseen etene-
missuunnitelmaan perustuvan koulutuksen ja rahoituksen avulla.*

FRA:n lausunto 1.4

EU:n lainsäätäjän olisi otettava käyttöön uusi mahdollistava edellytys, joka koskee EU:n perusoikeuskirjan tehokasta soveltamista ja täytäntöönpanoa, Euroopan komission seuraavaa monivuotista rahoituskehystä 2021-2027 varten ehdottaman yhteisiä säännöksiä koskevan asetuksen mukaisesti. Tällaisella ehdollisuuden vahvistamisella pystyttäisiin entisestään edistämään kestävän kehityksen tavoitteiden oikeuksiin perustuvaa täytäntöönpanoa. Jotta rauhan, oikeuden ja vastuullisten instituutioiden rakentamista koskevan kestävän kehityksen tavoitteen 16 saavuttamista voitaisiin edistää edelleen, EU:n toimielinten olisi jatkettava keskusteluja ja pyrittävä tavoitteeseen, jonka mukaan unionin talousarviota on suojeltava, mikäli jäsenvaltioissa on yleisiä oikeusvaltioperiaatetta koskevia puutteita.

FRA:n lausunto 1.5

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden, tasa-arvoelinten tai oikeusasiamiesten aktiivinen ja tarkoituksenmukainen osallistuminen EU:n rahoittamien ohjelmien seurantakomiteoihin ja kestävän kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanon seuranta- ja koordinoitimekanismeihin. Kuten perusoikeusvirasto on toistuvasti korostanut, jäsenvaltioiden olisi tässä yhteydessä annettava niille asianmukaiset resurssit ja tuki, jotta ne voivat kehittää valmiuksiaan näiden tehtävien suorittamisessa.

FRA:n lausunto 1.6

EU:n toimielinten ja jäsenvaltioiden olisi pyrittävä käyttämään kaikkia käytettävissä olevia tilastotietoja ja muuta käytettävissä olevaa näyttöä syrjinnästä ja muusta vihaan perustuvasta väkivallasta tai häirinnästä sekä tietoja naisiin kohdistuvasta väkivallasta, myös perusoikeusviraston antamia tietoja ja näyttöä, jotta ne voivat täydentää raporttejaan asiaankuuluvien kestävän kehityksen tavoitteiden indikaattoreista. Jäsenvaltioiden olisi kerättävä ja eriteltävä kestävän kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanon kannalta merkityksellisiä tietoja, erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ja vaikeasti saavutettavien väestöryhmien osalta, jotta voidaan varmistaa, että ketään ei jätetä kehityksessä jälkeen. Niiden olisi tämän osalta tutustuttava perusoikeusviraston tietoihin ja määritettävä, voidaanko kyseisiä tietoja hyödyntää niiden kansallisessa raportoinnissa ja seurannassa ja voidaanko tietoja eritellä niiden perusteella. Jäsenvaltioiden olisi lisäksi edistettävä kansallisten tilastoviranomaisten yhteistyötä kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden, tasa-arvoelinten ja oikeusasiamiesten kanssa. Jäsenvaltioiden olisi harkittava perusoikeusviraston tämän alan teknisen asiantuntija-avun ja ohjeiden käyttämistä.

2 EU:n perusoikeuskirja ja sen käyttö jäsenvaltioissa

Vuosi 2018 oli yhdeksäs vuosi, jona Euroopan unionin perusoikeuskirja on ollut voimassa EU:n oikeudellisesti sitovana oikeussäädöksenä. Se täydentää kansallisia perustuslakeja ja kansainvälisiä ihmisoikeusvälineitä, erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimusta. Edellisten vuosien tapaan perusoikeuskirjan merkitys ja käyttö kansallisella tasolla pysyivät ristiriitaisina. Kyse ei ole siitä, etteikö perusoikeuskirjaa olisi käytetty kansallisissa tuomioistuimissa. Usein viittaukset perusoikeuskirjaan olivat kuitenkin pinnallisia, mutta tuomioistuinten eri päätökset osoittavat, että perusoikeuskirja voi tuoda lisäarvoa ja että sen käytöllä on väliä. Perusoikeuskirjaa käytettiin useissa jäsenvaltioissa myös vaikutustenarvioinneissa ja lainsäädännöllisissä valvontamenettelyissä. Järjestelmällisyys oli siitä kuitenkin kaukana, ja se oli pikemminkin poikkeus kuin sääntö. Erittäin poikkeuksellisenä pysyi myös perusoikeuskirjan soveltamisen edistäminen hallituksen toimintalinjoilla, vaikka perusoikeuskirjan 51 artiklassa valtiot velvoitetaan "edistämään" sen oikeuksien ja periaatteiden soveltamista. Vuosi 2019 on perusoikeuskirjan kymmenes soveltamisvuosi. Se olisi hyvä tilaisuus vauhdittaa perusoikeuskirjan potentiaalin hyödyntämistä poliittisesti.

EU:n perusoikeuskirja tuli voimaan vasta yhdeksän vuotta sitten. EU:n jäsenvaltioiden on sekä kunnioitettava perusoikeuskirjan mukaisia oikeuksia että edistettävä "niiden soveltamista kukin toimivaltuuksiansa mukaisesti" (perusoikeuskirjan 51 artikla). Käytettävissä olevan näytön ja perusoikeusviraston kuulemisten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että kansallisilla toimintalinjoilla ei juurikaan edistetä perusoikeuskirjan tuntemista ja sen täytäntöönpanoa. Oikeusalan toimijoilla – muun muassa kansallisissa viranomaisissa, oikeuslaitoksessa ja kansallisissa parlamenteissa – on keskeinen asema perusoikeuskirjan täytäntöönpanossa. Oikeuslaitoksessa perusoikeuskirjaa käytetään, mutta muilla hallinnon aloilla se vaikuttaa olevan tuntemattomampi. Tätä raporttia varten kerätyn näytön perusteella ja perusoikeuskirjan täytäntöönpanon haasteista ja mahdollisuuksista antamansa lausunnon 4/2018 mukaisesti perusoikeusvirasto esittää seuraavat lausunnot.

FRA:n lausunto 2.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi käynnistettävä aloitteita ja toimintalinjoja, joiden tarkoituksena on lisätä perusoikeuskirjan tuntemista ja edistää sen täytäntöönpanoa kansallisella tasolla, jotta perusoikeuskirjan soveltamisella olisi aina merkitystä. Tällaisten aloitteiden ja toimintalinjojen olisi perustuttava näyttöön, ja parhaassa tapauksessa niissä olisi hyödynnettävä säännöllisiä arviointeja perusoikeuskirjan käytöstä ja sen tuntemisesta kansallisella tasolla.

Jäsenvaltioiden olisi erityisesti varmistettava, että kansallisille tuomareille ja muille oikeusalan toimijoille tarjotaan säännöllisesti kohdennettuja ja tarpeisiin perustuvia koulutusmoduuleja perusoikeuskirjasta ja sen soveltamisesta siten, että pystytään vastaamaan kysyntään ja takaamaan omaksuminen.

FRA:n lausunto 2.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi pyrittävä seuraamaan perusoikeuskirjan tosiasiallista käyttöä kansallisessa oikeuskäytännössä sekä lainsäädäntö- ja sääntelymenettelyissä, jotta voidaan tunnistaa puutteet ja konkreettiset tarpeet ja siten parantaa perusoikeuskirjan täytäntöönpanoa kansallisella tasolla. EU:n jäsenvaltioiden olisi esimerkiksi tarkasteltava lakialoitteiden oikeudellista valvontaa ja vaikutustenarviointia koskevia kansallisia menettelysääntöjään perusoikeuskirjan kannalta. Tällaisissa menettelyissä olisi viitattava yksiselitteisesti perusoikeuskirjaan samalla tavoin kuin kansallisiin ihmisoikeusvälineisiin, jotta voidaan pienentää riskiä perusoikeuskirjan ylenkatsomisesta.

3 Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämistä koskevien EU:n oikeudellisten ja poliittisten välineiden kehittyminen oli vuonna 2018 kirjavaa. Kymmenen vuotta kestäneiden neuvottelujen jälkeen EU:n neuvosto ei vielä hyväksynyt ehdotettua yhdenvertaista kohtelua koskevaa direktiiviä. Euroopan komissio puolestaan ehdotti EU:n uuden monivuotisen rahoituskehityksen yhteydessä EU:n rahoitusvälineitä, joilla tuetaan syrjinnävastaisia toimintalinjoja EU:ssa ja kansallisesti. Komissio antoi myös suosituksen tasa-arvoelimiä koskevista vaatimuksista. Siinä annetaan hyödyllisiä ohjeita syrjinnältä suojelun vahvistamisesta. EU tuki edelleen jäsenvaltioita toimenpiteissä, joilla edistetään lesbojen, homojen, biseksuaalien, transihmisten ja intersukupuolisten (hlti) yhdenvertaisuutta. Useat jäsenvaltiot toteuttivat sitä varten oikeudellisia ja poliittisia toimenpiteitä. Uskonnollisia vaatteita ja tunnuksia koskevat kiellot aiheuttivat edelleen ristiriitoja. EU ja jäsenvaltiot toteuttivat myös erilaisia toimenpiteitä yhdenvertaisuutta koskevien tietojen keräämisen ja käytön tukemiseksi. Vuonna 2018 julkaistiin myös useita tutkimuksia ja kyselyitä, joista saatiin näyttöä ihmisten EU:ssa kokeman syrjinnän laajuudesta ja muodoista.

Voimassa olevassa EU:n lainsäädännössä taataan kokonaisvaltainen suojelu sukupuoleen sekä rotuun tai etniseen alkuperään perustuvalta syrjinnältä keskeisillä elämäntilanteilla. Uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään ja seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvalta syrjinnältä siinä tarjotaan tällä hetkellä suojaa kuitenkin vain työhön ja ammattiin liittyvällä alalla. EU:n neuvosto ei ollut kymmenen vuoden neuvottelujen jälkeenkään hyväksynyt yhdenvertaista kohtelua koskevaa direktiiviä vuoden 2018 loppuun mennessä. Direktiivillä laajennettaisiin suojelua koulutukseen, sosiaaliturvaan sekä tavaroiden ja palvelujen saatavuuteen ja tarjoamiseen, myös asumiseen. Tämä tarkoittaa, että EU:n lainsäädännöllä suojellaan esimerkiksi asumisessa syrjinnän kohteeksi joutuvaa ihmistä, jos syrjintä perustuu rotuun tai etniseen alkuperään, mutta ei silloin, jos se perustuu seksuaaliseen suuntautumiseen tai muihin syihin. Tämä johtaa EU:ssa perusteiden keino-tekoiiseen hierarkiaan, jossa tiettyjä perusteita suojellaan muita enemmän.

EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään syrjintä, joka perustuu sukupuoleen, rotuun, ihonväriin tai etniseen taikka yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen tai muuhun sellaiseen seikkaan. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 19 artiklan mukaan neuvosto voi yksimielisesti erityisessä lainsäätämisyksityksessä ja Euroopan parlamentin hyväksynnän

saatuaan toteuttaa tarvittavat toimenpiteet sukupuoleen, rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän torjumiseksi.

FRA:n lausunto 3.1

Koska eri syihin perustuvasta syrjinnästä koulutuksen, sosiaaliturvan sekä tavaroiden ja palvelujen, myös asuntojen, saatavuuden aloilla on valtavasti näyttöä, EU:n lainsäätäjän olisi tehostettava toimenpiteitä yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin hyväksymiseksi. Näin varmistettaisiin, että EU:n lainsäädännöllä tarjotaan keskeisillä elämäntilanteilla kattava suojaa myös uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään ja seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvalta syrjinnältä.

Vuonna 2018 julkaistuissa perusoikeusviraston kyselyissä ja eri kansallisissa tutkimuksissa vahvistetaan, että eri syihin perustuva syrjintä ja eriarvoisuus ovat edelleen arkipäivää koko EU:ssa. Niiden tuloksista käy myös johdonmukaisesti ilmi, että syrjintää kokevat ihmiset eivät useinkaan ilmoita siitä. Ilmoittamatta jättämisen syyksi sanotaan useimmiten, ettei se kuitenkaan muuttaisi mitään.

Tämän vuoksi kannattaa panna merkille, että sekä rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä että yhdenvertaista kohtelua

työssä koskevassa direktiivissä on positiivista erityiskohtelua koskevia säännöksiä. Niiden mukaan yhdenvertaisen kohtelun periaate ei estä jäsenvaltioita säilyttämästä tai hyväksymästä erityisiä toimenpiteitä, joilla estetään tai kompensoidaan johonkin suojeltuun syrjintäperusteeseen liittyviä haittoja, jotta voidaan varmistaa täydellinen yhdenvertaisuus käytännössä.

Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä ja sukupuolten tasa-arvoa koskevissa direktiiveissä myös säädetään yhdenvertaista kohtelua edistävästä elimistä. Niiden tehtävänä on antaa apua syrjinnän uhreille, tehdä tutkimusta syrjinnästä ja antaa suosituksia siitä, miten syrjintään pitäisi puuttua. Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat perustaneet tällaiset elimet. Useissa Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) ja rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean (CERD) vuonna 2018 julkaistuissa maaraaporteissa oltiin kuitenkin huolissaan seurannan kohteena olevien tasa-arvoelinten tehokkuudesta ja riippumattomuudesta sekä henkilöresurssien ja taloudellisten ja teknisten resurssien asianmukaisuudesta.

Euroopan komission suosituksessa tasa-arvoelimiä koskevista vaatimuksista ja ECRI:n tarkistetussa yleisessä poliittisessa suosituksessa nro 2 annetaan kattavia ohjeita siitä, miten tasa-arvoelinten toimivaltuuksia, rakenteita ja resursseja voidaan vahvistaa niiden tehokkuuden lisäämiseksi.

FRA:n lausunto 3.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että tasa-arvoelimet voivat täyttää niille EU:n syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä osoitetut tehtävät tehokkaasti ja riippumattomasti. Tähän kuuluu sen varmistaminen, että tasa-arvoelimiä osoitetaan riittävät henkilöresurssit sekä taloudelliset ja tekniset resurssit. Jäsenvaltioiden olisi tässä yhteydessä otettava asianmukaisesti huomioon Euroopan komission suositus tasa-arvoelimiä koskevista vaatimuksista sekä ECRI:n tarkistettu yleinen poliittinen suositus nro 2.

FRA:n lausunto 3.3

Yhdenvertaista kohtelua koskevan periaatteen ja EU:n yhdenvertaisuusdirektiivien mukaisesti EU:n jäsenvaltioiden olisi harkittava sellaisten toimenpiteiden käyttöönottoa, joilla estetään tai kompensoidaan suojeltuihin syrjintäperusteisiin liittyviä haittoja. Tällaisia haittoja voitaisiin tunnistaa analysoimalla keskeisillä elämäntilanteilla koettua syrjintää koskevia tietoja, joita pitäisi kerätä järjestelmällisesti koko EU:ssa.

Euroopan komissio antoi toisen vuosikertomuksensa luettelosta hlbt-henkilöiden tasa-arvoa edistävästä toimista ja vahvisti sitoutumisensa luettelon täytäntöönpanoon. Komissio tukee jäsenvaltioita hlbt-henkilöiden tasa-arvon edistämistä koskevissa toimissa useiden korkean tason ryhmien ja työryhmien avulla.

Euroopan parlamentti kehotti komissiota toteuttamaan toimenpiteitä sen varmistamiseksi, että hlbt-henkilöt ja heidän perheensä voivat harjoittaa oikeuttaan vapaaseen liikkumiseen ja että heille annetaan selkeää ja saavutettavaa tietoa hlbt-henkilöiden ja heidän perheidensä rajatylittävien oikeuksien tunnustamisesta EU:ssa.

Useat jäsenvaltiot ryhtyivät myös toimiin hlbt-henkilöiden tasa-arvon edistämiseksi ja toteuttivat asiaankuuluvia oikeudellisia muutoksia ja toimintapoliittisia toimenpiteitä koko vuoden ajan. Näihin kuului muun muassa samaa sukupuolta olevien vanhempien asema, yksinkertaistetut menettelyt sukupuolenkorjaukselle itsemääräämisen perusteella ja intersukupuolisten lasten tarpeettomien kirurgisten toimenpiteiden lopettaminen. Useissa jäsenvaltioissa tuomioistuimet edistivät lainsäädännön kehitystä tai varmistivat lainsäädännön asianmukaisen täytäntöönpanon.

FRA:n lausunto 3.4

EU:n jäsenvaltioita kannustetaan jatkamaan erityistoimenpiteiden hyväksymistä ja toteuttamista sen varmistamiseksi, että homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset ja intersukupuoliset henkilöt (hlbt) voivat hyödyntää täysimääräisesti kaikkia EU:n ja kansallisessa lainsäädännössä saatavilla olevia perusoikeuksiaan. Jäsenvaltioita kannustetaan näin toimiessaan käyttämään ohjeena Euroopan komission julkaisemaa luetteloa hlbt-henkilöiden tasa-arvoa edistävästä toimista.

Edellisten vuosien tapaan keskustelua EU:ssa muovasivat yhä vuonna 2018 rajoitukset, jotka koskivat uskonnollisten vaatteiden ja tunnusten käyttöä työpaikoilla tai julkisilla paikoilla. Useimmat EU:n jäsenvaltiot perustelevat kyseisiä lakeja neutraaliuden säilyttämisellä tai tapana helpottaa sosiaalista vuorovaikutusta ja yhteiseloja. Edelleen on kuitenkin vaikeaa saada aikaan tasapainoa uskonnon tai vakaumuksenvapauden ja muiden demokraattisen yhteiskunnan oikeutettujen tavoitteiden välillä. Nämä rajoitukset vaikuttavat erityisesti musliminaiisiin. Tällaisten lakien täytäntöönpano on erityisen haastavaa aloilla, joilla julkista ja yksityistä elämänpiiriä ei ole erotettu selkeästi toisistaan. Tätä

koskevia syrjintäkanteita käsitelläänkin eri tavoin tuomioistuimissa ympäri EU:ta.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 10 artiklassa taataan jokaiselle oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai vakaumusta ja vapauden tunnustaa uskontoa tai vakaumusta joko yksin tai yhdessä muiden kanssa jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään uskontoon tai vakaumukseen perustuva syrjintä.

FRA:n lausunto 3.5

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikissa uskontoon liittyviä tunnuksia tai vaatteita koskevissa oikeudellisissa rajoituksissa noudatetaan täysimääräisesti kansainvälistä ihmisoikeuslainsäädäntöä, muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaankuuluvaa oikeuskäytäntöä. Uskonnon tai vakaumuksen tunnustamista koskevaa vapautta mahdollisesti rajoittaviin lainsäädännöllisiin tai hallinnollisiin ehdotuksiin olisi sisällytettävä perusoikeusnäkökohdat ja laillisuus-, tarpeellisuus- ja suhteellisuusperiaatteiden täysimääräinen noudattaminen.

Yhdenvertaisuustiedoilla tarkoitetaan kaikkia tietoja, jotka ovat hyödyllisiä yhdenvertaisuustilanteen kuvailemisessa ja analysoimisessa. Ne ovat välttämättömiä näyttöön perustuvien syrjimättömyyttä koskevien toimintalinjojen laadinnalle sekä suuntausten seurannalle ja syrjinnänvastaisen lainsäädännön täytäntöönpanon arvioinnille. Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin ja yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin mukaisesti EU:n jäsenvaltioiden on lisäksi joka viides vuosi toimitettava komissiolle kaikki tarvittavat tiedot, jotta se voi laatia Euroopan

parlamentille ja neuvostolle kertomuksen näiden direktiivien soveltamisesta. Seuraavan kerran tietoja on toimitettava vuonna 2020.

Syrjimättömyyttä, yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta käsittelevän EU:n korkean tason ryhmän yhteyteen perustettu yhdenvertaisuustietoja käsittelevä alaryhmä on määrittänyt useita yhteisiä haasteita, jotka vaikuttavat yhdenvertaisuustietojen saatavuuteen ja laatuun jäsenvaltioissa. Näihin haasteisiin kuuluvat muun muassa yhdenvertaisuustietojen keräämistä ja käyttöä koskevan koordinoitun lähestymistavan puuttuminen, syrjintävaarassa olevien väestöryhmien epätäydellinen tunnistaminen, koska korvaaviin indikaattoreihin luotetaan liikaa, ja asianomaisten sidosryhmien riittämätön kuuleminen tietojen keräämisen suunnittelussa ja täytäntöönpanossa. Alaryhmä on laatinut 11 ohjetta yhdenvertaisuustietojen keräämisen ja käytön parantamisesta. Niistä saadaan konkreettista ohjausta näiden haasteiden käsittelyyn kansallisella tasolla. Ohjeet on tarkoitettu jäsenvaltioille, mutta niitä voidaan soveltaa samalla tavoin myös EU:n toimielimissä ja elimissä monimuotoisuusvalvonnan vahvistamista varten.

FRA:n lausunto 3.6

EU:n jäsenvaltioiden olisi omaksuttava koordinoitu lähestymistapa yhdenvertaisuustietojen keräämiseen ja varmistettava luotettavat, pätevät ja vertailukelpoiset yhdenvertaisuustiedot, jotka on eritelty suojattujen ominaisuuksien mukaisesti itsemäärittämisen perusteella ja yleisessä tietosuoja-asetuksessa esitettyjen periaatteiden ja suojauskeiden mukaisesti. Näin tehdessään jäsenvaltioiden olisi otettava asianmukaisesti huomioon syrjimättömyyttä, yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta käsittelevän EU:n korkean tason ryhmän antamat ohjeet yhdenvertaisuustietojen keräämisen ja käytön parantamisesta. Jatkossa EU:n toimielinten ja elinten olisi harkittava näiden ohjeiden soveltamista omissa rakenteissaan.

4 Rasismi, muukalaisviha ja niihin liittyvä suvaitsemattomuus

Maahanmuuttajat ja vähemmistöihin kuuluvat ihmiset kokevat edelleen 18 vuotta rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin ja kymmenen vuotta rasismia ja muukalaisvihamielisyyttä koskevan puitepäättöksen antamisen jälkeen laajaa häirintää, rakenteellista syrjintää, syvään juurtuneita ennakkoluuloja ja syrjivää etnistä profiloointia koko EU:ssa. Se käy ilmi Euroopan unionin perusoikeusviraston vuoden 2018 kyselyistä ja ihmisoikeuselinten raporteista. Monet jäsenvaltiot eivät ole edelleenkään saattaneet rasismia ja muukalaisvihaa koskevaa puitepäättöstä asianmukaisesti ja täysimääräisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Vuonna 2018 vain 15 jäsenvaltiossa oli käytössä toimintasuunnitelmia ja strategioita, joiden tarkoituksena oli torjua rasismia ja etnistä syrjintää.

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 4 artiklan a alakohdassa veloitetaan sopimusvaltiot säätämään lain mukaan rangaistaviksi teoiksi rotusyrjintään kiihottaminen samoin kuin kaikki väkivaltaiset teot toista rotua taikka toista ihonväriä tai etnistä alkuperää olevaa henkilöryhmää vastaan. Rasismin ja muukalaisvihon torjumisesta annetun puitepäättöksen 1 artiklassa kuvataan toimenpiteitä, jotka jäsenvaltioiden on toteutettava tahallista rasismia ja muukalaisvihaa koskevista teoista rankaisemiseksi. Puitepäättöksen 4 artiklassa lisäksi edellytetään, että vihamielisiä vaikuttimia pidetään raskauttavina asianhaaroina tai että tuomioistuimet ottavat tällaiset vaikuttimet huomioon määrätessään rangaistuksia. Uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä edellytetään, että viharikosten uhreista tehdään henkilökohtainen arviointi erityisten tuki- ja suojelutarpeiden selvittämiseksi (22 artikla). EU:n lainsäädännön täytäntöönpano edellyttää sen varmistamista, että poliisit tunnistavat viharikosten uhrit ja kirjaavat rasistiset vaikuttimet raporttiin.

Vuonna 2018 useissa EU:n jäsenvaltioissa ja koko EU:ssa viharikosten uhriksi joutumisen yleisyyden ja muotojen ymmärtämisen tärkeimpänä tietolähteenä oli edelleen perusoikeusviraston kysely. EU:ssa tapahtuu paljon rasistista häirintää ja väkivaltaa, jotka eivät näy virallisissa tilastoissa, eikä jäsenvaltioilla ole työkaluja ja osaamista viharikosten asianmukaiseen ja järjestelmälliseen kirjaamiseen. Tämä kävi ilmi afrikkalaista alkuperää olevien ja juutalaisten henkilöiden joutumista uhriksi koskevista perusoikeusviraston vuoden 2018 kyselyistä.

FRA:n lausunto 4.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikki väitettyä viharikosta, myös vihapuheen laittomia muotoja, koskevat tapaukset kirjaataan ja tutkitaan tehokkaasti, että niihin liittyvät henkilöt asetetaan syytteeseen ja että ne käsitellään oikeudessa. Asiassa on noudatettava soveltuvaa kansallista lainsäädäntöä ja EU:n, Euroopan ja kansainvälisen tason ihmisoikeuslainsäädäntöä.

EU:n jäsenvaltioiden olisi pyrittävä edelleen järjestelmällisesti kirjaamaan, keräämään ja julkaisemaan vuosittain tietoja viharikoksista. Näin ne voisivat kehittää tehokkaita tosiasioihin perustuvia oikeudellisia ja menettelyllisiä toimia, joilla puututtaisiin tähän ilmiöön. Tietojen keräämisessä olisi noudatettava kansallista lainsäädäntöä ja EU:n tietosuojalainsäädäntöä.

Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin 10 artiklassa korostetaan, että on tärkeää levittää tietoa sen varmistamiseksi, että henkilöt, joita asia koskee, tietävät oikeudestaan yhdenvertaiseen kohteluun. Direktiivin 13 artiklassa lisäksi vahvistetaan velvoite nimetä kansallisia elimiä, joiden tehtävänä on edistää kaikkien yhdenvertaista kohtelua. Niiden tehtävänä on avustaa syrjinnän uhriksi joutuneita henkilöitä, teettää selvityksiä syrjinnästä ja antaa suosituksia siitä, miten syrjintään puututaan. Etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvilla on kuitenkin usein vain vähän tietoa tasa-arvoelimestä eikä syrjintätapauksista yleensä ilmoiteta. Tämä käy ilmi perusoikeusviraston keräämistä tiedoista.

FRA:n lausunto 4.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että tasa-arvoelimet voivat täyttää niille rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä osoitetut tehtävät tukemalla niitä valistamisessa elinten olemassaolosta, voimassa olevista syrjinnävastaisista säännöistä ja oikeussuojakeinoista. Tällä voidaan auttaa vahvistamaan tasa-arvoelinten asemaa siinä, että uhrien olisi helpompi ilmoittaa etnisestä ja rasistisesta syrjinnästä.

Vain 15:llä EU:n jäsenvaltiolla oli vuonna 2018 käytössä erityisiä kansallisia toimintasuunnitelmia rotusyrjinnän, rasismien tai muukalaisvihanteorjuminen. Rasismien, rotusyrjinnän, muukalaisvihamielisyyden ja suvaitsemattomuuden vastaisen maailmankonferenssin tuloksena aikaansaatu Yhdistyneiden kansakuntien Durbanin julistus ja toimintaohjelma antavat sopimusvaltioille päävastuun rasismien, rotusyrjinnän, muukalaisvihamielisyyden ja niihin liittyvän suvaitsemattomuuden torjunnasta. Rasismia, muukalaisvihaa ja muita suvaitsemattomuuden muotoja käsittelevä EU:n korkean tason työryhmä on jäsenvaltioille foorumi, jolla ne voivat vaihtaa käytäntöjä toimintasuunnitelmien onnistumista toteutusta varten.

FRA:n lausunto 4.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi laadittava erityisiä kansallisia toimintasuunnitelmia rasismien, rotusyrjinnän, muukalaisvihanteorjuminen ja niihin liittyvän suvaitsemattomuuden torjumiseksi. Tältä osin EU:n jäsenvaltiot voisivat hyödyntää Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusvaltuutetun toimiston antamia yksityiskohtaisia käytännön ohjeita toimintasuunnitelmien laatimisesta. Näiden ohjeiden mukaan toimintasuunnitelmissa olisi asetettava tavoitteita ja määriteltävä toimia, nimitettävä asiasta vastaavia valtiollisia

elimiä, asetettava tavoiteaikoja, otettava mukaan tulosindikaattoreita ja määrättävä seuranta- ja arviointimekanismeista. Kansallisten toimintasuunnitelmien toteuttamisen myötä EU:n jäsenvaltiot saisivat tehokkaita keinoja, joilla ne voisivat varmistaa rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin sekä rasismien ja muukalaisvihanteorjuminen torjumisesta tehdyn puitepäätöksen mukaisten velvoitteidensa täyttämisen.

Poliisi tekee etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvista edelleen syrjivää etnistä profilointia. Tämä käy ilmi EU-MIDIS II -tutkimuksen ja useissa jäsenvaltioissa tehdyn tutkimuksen tuloksista. Tällainen profilointi voi heikentää kyseisten henkilöiden luottamusta lainvalvontaa kohtaan. Käytäntö on vastoin kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen periaatteita ja muita kansainvälisiä normeja, muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa vahvistettuja vaatimuksia ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaankuulua oikeuskäytäntöä sekä EU:n perusoikeuskirjaa ja rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevaa direktiiviä.

FRA:n lausunto 4.4

EU:n jäsenvaltioiden olisi laadittava täsmälliset ja helppokäyttöiset käytännön ohjeet, joilla varmistetaan, että poliisit eivät tee syrjivää etnistä profilointia tehtäviään suorittaessaan. Kuten perusoikeusviraston ohjeissa laittoman profiloinnin ehkäisemistä todetaan, tällaisten ohjeiden pitäisi olla peräisin lainvalvontaviranomaisilta tai niiden pitäisi kuulua poliisin vakiotoimintamenettelyihin tai poliisien käytännösääntöihin. Jäsenvaltioiden olisi järjestelmällisesti tiedotettava tällaisista ohjeista käytännön työtä tekeville lainvalvontaviranomaisille.

5 Romanian integraatio

Romanit kohtaavat yhä etniseen alkuperään perustuvaa syrjintää koulutukseen pääsyssä, työllistymisessä, terveydenhuollossa ja asumisessa. Syrjinnästä ja viharikoksista tehtiin ilmoituksia myös vuonna 2018, mikä vahvisti, että romanivastaisuus on edelleen merkittävä este romanien osallistamiselle. Perusoikeusviraston tiedoista käy ilmi, että romanien sosiaalisessa ja taloudellisessa tilanteessa on tapahtunut vain vähän muutoksia koko EU:ssa. Tämä heikentää EU:n ja valtioiden ponnistuksia saavuttaa kestävä kehityksen tavoitteet, muun muassa tavoite 10 eriarvoisuuden vähentämisestä maiden sisällä ja etenkin tavoite 10.3 yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaamisesta ja eriarvoisen kohtelun vähentämisestä. Eurostatin vuoden 2018 seurantaraportissa kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista EU:ssa koskevasta edistyksestä ei viitata romanien osallistamista koskeviin tuloksiin eikä perusoikeusviraston tuottamiin asiaankuuluviin tietoihin, vaikka seuranta on erittäin tärkeää monissa tavoitteissa erityisesti romanien kannalta (erityisesti tavoitteet 1, 4, 6 ja 8). Tällaisella seurannalla olisi yksiselitteistä poliittista merkitystä, koska vuodesta 2011 lähtien on ollut käytössä romanien integraatiota edistäviä kansallisia strategioita koskeva EU:n puitekehys ja siihen liittyvä vuoden 2013 neuvoston suositus.

EU:ssa ei ole vielä järjestelmällisesti käytössä konkreettisia toimenpiteitä romanivastaisuuteen ja romanien laajaan syrjintään puuttumiseksi eivätkä ne ole keskeisiä tavoitteita romanien integraatiota edistävässä kansallisissa strategioissa ja niihin liittyvissä toimintalinjoissa EU:ssa, kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Syrjintää käsitellään erillisenä painopistealueena vain harvoissa romanien integraatiota edistävässä kansallisissa strategioissa. Useiden jäsenvaltioiden romanien integraatiota edistävässä kansallisissa strategioissa ei viitata nimenomaisesti lainkaan romanivastaisuuteen. Sosiaalisen osallistumisen prosessien vahvistamiseksi ja integraation tulosten parantamiseksi on tehostettava toimenpiteitä, joilla puututaan syrjintään ja romanivastaisuuteen aiempaa konkreettisemmin ja järjestelmällisemmin.

FRA:n lausunto 5.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi tarkastettava romanien integraatiota edistävät kansalliset strategiansa ja tunnustettava romanivastaisuus rasismin muodoksi, josta voi olla seurauksena rakenteellista syrjintää. Romanian integraatiota edistävässä kansallisissa strategioissa olisi täsmennettävä, millä niiden yleisistä syrjinnänvastaisista toimenpiteistä puututaan romanivastaisuuteen ja miten. Erityistoimet olisi osoitettava sekä romaneille – esimerkiksi järjestämällä valistuskampanjoita oikeuksista tai helpottamalla

oikeussuojan saatavuutta – että suurelle yleisölle – esimerkiksi lisäämällä tietoisuutta romanien historiallisesta syrjinnästä, erottelusta ja vainosta.

Perusoikeusviraston tiedoista käy ilmi, että hyvin harvat häirintää ja vihaan perustuvaa väkivaltaa kokeneet romanit ilmoittavat näistä tapahtumista millekään organisaatiolle, ei myöskään poliisille. Toimenpiteet, jolla pantiin täytäntöön romaneja koskevaa EU:n syrjinnänvastaista lainsäädäntöä, olivat tehottomia myös vuonna 2018. Romaneiden syrjinnän kieltävien lakien parantamisessa ja valvonnassa on merkittäviä haasteita. Tärkeimpiä ovat romanien instituutioita kohtaan tunteman luottamuksen puute ja heikko käsitys siitä, mitä haasteita romaneilla on instituutioiden osalta. Ongelmana on edelleen myös se, että kansallisella tasolla ei seurata säännöllisesti syrjintää ja viharikoksista ilmoittamista, sillä romanivastaisuuden ja syrjinnän laajuutta on vaikeaa saada selville ilman tietoja tai näyttöä. Kaikista EU:n jäsenvaltioista pystyttiin antamaan vain muutamia esimerkkejä romanivastaisuutta koskevien tapahtumien ilmoittamisesta ja tietojen keräämisestä.

FRA:n lausunto 5.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että lainvalvontavirastot tekevät yhteistyötä tasa-arvoelinten sekä oikeusasiamiesten ja kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kanssa,

jotta voidaan puuttua siihen, että syrjinnästä ja romanivastaisuudesta ilmoitetaan vain vähän viranomaisille. Näin voitaisiin auttaa kehittämään toimia sellaisen ympäristön aikaansaamiseksi, jossa romanit voivat kaikkien muiden tavoin ilmoittaa luottavaisin mielin syrjivää kohtelua koskevista tapahtumista, muun muassa syrjivästä etnisestä profiloinnista, koska he tietävät, että toimivaltaiset viranomaiset suhtautuvat heidän valituksiinsa vakavasti ja reagoivat niihin. Tällaisia toimia voisivat olla esimerkiksi kolmansien osapuolten tekemiä ilmoituksia koskevat lausuntomenettelyt, joissa kansalaisjärjestöt toimivat yhdessä lainvalvontaviranomaisten kanssa viharikoksista ja syrjinnästä ilmoittamisen helpottamiseksi.

EU:n toimielimet ja romanien kansalaisyhteiskunta korostivat vuonna 2018 edelleen romanien tarkoituksenmukaisen osallistumisen merkitystä, erityisesti kansallisella tasolla. Sen avulla osallistamista koskevat toimintalinjat voitaisiin panna entistä tehokkaammin täytäntöön ja saavuttaa maailmanlaajuisessa Agenda 2030 -toimintaohjelmassa edellytetyt kestävät tulokset. Euroopan komissio korosti vuoteen 2020 ulottuvia, romanien integraatiota edistäviä kansallisia strategioita koskevan EU:n puitekehyksen arvioinnissaan yhteisön sitoutumisen merkitystä ja painotti myös, että romanien osallistuminen voi auttaa määrittämään rahoituksen painopisteitä. Arvioinnin havainnot vastaavat lisäksi perusoikeusviraston paikallistason tutkimusta, jossa korostetaan, että

yhteisvaikutukset ja yhteisön tason sitoutuminen voivat olla tärkeä väline aiempaa myönteisempien yhteisösuhteiden muodostamisessa, lieventää mahdollisia jännitteitä romanien ja muun väestön välillä ja loppujen lopuksi torjua romanivastaisuutta edistämällä stereotyyppien murtamista ja poistamalla syrjivää käytöstä. Tällainen yhteisötason sitoutuminen voi auttaa tehostamaan Euroopan rakenne- ja investointirahastoja, koska se perustuu paikallisyhteisöjen ensisijaisiin tavoitteisiin ja koska siinä niiden täytäntöönpanosta tehdään aidosti osallistava prosessi.

FRA:n lausunto 5.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi tarkistettava romanien integraatiota edistävät kansalliset strategiansa tai poliittisten toimenpiteiden yhdenmetyt kokonaisuudet, jotta voidaan edistää osallistavaa lähestymistapaa romanien osallistamista koskevien toimenpiteiden suunnitteluun, täytäntöönpanoon ja seurantaan, erityisesti paikallistasolla, ja tukea yhteisölähtöisiä toimenpiteitä. Euroopan rakenne- ja investointirahastoja ja muita rahoituslähteitä olisi käytettävä edistämään ja helpottamaan romanien osallistamista ja yhteisölähtöisiä integrointihankkeita. EU:n rahastojen uutta sukupolvea koskeviin tuleviin kumppanuussopimuksiin olisi nimenomaisesti kuuluttava romanien osallistuminen romanien osallistamista paikallistasolla koskevien asiaankuuluvien investointien suunnitteluun, täytäntöönpanoon ja seurantaan.

6 Turvapaikka, viisumit, maahanmuutto, rajat ja integraatio

Pakkomuuttojen määrä pysyi koko maailmassa suurena, mutta Euroopan unioniin saapumisten määrä väheni edelleen. Välimeren ylittäminen oli edelleen hengenvaarallista. Vuonna 2018 kuolonuhrien määräksi arvioitiin 2 299. Käännyttämisestä ja maahantulijoita ja pakolaisia kaltoinkohtelevasta poliisista esitettiin edelleen väitteitä. Kesäkuussa EU:n johtajat kehottivat omaksumaan maahanmuuttoon kokonaisvaltaisen lähestymistavan, jossa keskitytään erityisesti lopettamaan laiton maahanmuutto sekä luvaton liikkuminen EU:ssa. Erilaisia laaja-alaisia tietojärjestelmiä – joissa useimmissa käsitellään biometrisiä tietoja – otettiin käyttöön ja kehitettiin edelleen. Vuosina 2015–2016 saapuneiden pakolaisten kotouttaminen puolestaan eteni erilaisista esteistä huolimatta.

EU:n perusoikeuskirjan 18 ja 19 artiklassa taataan oikeus turvapaikkaan ja kielletään karkotukset. Perusoikeuskirjan 6 artiklassa vahvistetaan oikeus vapauteen ja turvallisuuteen. Kansainvälisen merioikeuden mukaan merellä pelastetut ihmiset on tuotava turvaan. ”Turva” tarkoittaa myös suojelua vainolta tai muulta vakavalta haitalta. Vuonna 2018 EU:n jäsenvaltioiden väliset erimielisyydet siitä, minne pelastusveneiden pitäisi rantautua, johtivat siihen, että maahantulijat jätettiin merelle odottamaan päiviksi tai joskus viikoiksi. Jotkin jäsenvaltiot pitivät rajoillaan edelleen tiloja, joissa turvapaikanhakijoita pidetään sillä aikaa, kun viranomaiset tutkivat heidän turvapaikkahakemuksiaan. Samaan aikaan tehtiin entistä enemmän ilmoituksia palauttamiskiellon periaatteen rikkomisesta sekä poliisin väkivallasta rajoilla.

FRA:n lausunto 6.1

EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi tehtävä yhteistyötä asiaankuuluvien kansainvälisten järjestöjen ja kolmansien maiden kanssa turvallisen, sujuvan ja ennakoitavan maihinnousun varmistamiseksi merellä pelastetuille maahantulijoille ja pakolaisille palauttamiskiellon periaatteen mukaisesti. Kaikissa EU:hun perustetuissa käsitelykeskuksissa on noudatettava täysimääräisesti perusoikeuskirjan 6 artiklassa vahvistettua oikeutta vapauteen ja turvallisuuteen, ja niissä on oltava asianmukaiset suojatoimet turvapaikka- ja palautusmenettelyjen oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi. EU:n jäsenvaltioiden olisi vahvistettava ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä lainvalvonnan väärinkäytösten torjumiseksi ja tutkittava tehokkaasti kaikki uskottavat väitteet lainvalvontaviranomaisten rajoilla tekemistä karkotuksista ja väkivallasta.

Perusoikeusvirasto on aiemmissa perusoikeusraporteissaan ilmaissut vakavan huolensa laittomia maahantulijoita tukevien humanitaaristen työntekijöiden ja vapaaehtoisten pelottelusta. Muiden toimijoiden lisäksi useat kansalliset ihmisoikeusinstituutiot vastustivat kyseisiä käytäntöjä ja huomauttivat niiden hyydyttävän kansalaisjärjestöjen työtä. Tämä suuntaus jatkui vuonna 2018. Sen kohteena olivat sekä kansalaisyhteiskunnan Välimerellä käyttämät pelastusalukset että EU:ssa toimivat vapaaehtoiset ja valtiosta riippumattomat organisaatiot.

FRA:n lausunto 6.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi vältettävä toimia, joilla estetään suoraan tai välillisesti humanitaarinen tuki, jolla autetaan avun tarpeessa olevia maahantulijoita ja pakolaisia, ja niiden olisi noudatettava kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden antamia asiaankuuluvia suosituksia. EU:n jäsenvaltioiden olisi myös poistettava rajoitukset, joita on määrätty Välimerellä pelastusaluksia käyttäville kansalaisjärjestöille.

EU suunnittelee kaikkien viisumitietojärjestelmään kuuluvien ulkomaalaisten henkilötietojen – myös biometristen tietojen – EU:n laajuista säilyttämistä. Tämä koskee myös pitkäaikaisten oleskelulupien haltijoiden tietoja. Tällä hetkellä heidän tietojensa säilytetään vain kansallisesti jäsenvaltioissa, joissa he asuvat. Sellaisten kolmansien maiden kansalaisten henkilötietojen säilyttäminen EU:n laajuudessa järjestelmässä, joilla on vahvat yhteydet EU:hun, tarkoittaisi, että heitä kohdellaan samalla tavoin kuin sellaisia kolmansien maiden kansalaisia, jotka tulevat EU:hun vain tilapäisesti – esimerkiksi matkailua, opintoja tai liiketoimintaa varten. Tämä on vastoin ajatusta osallistavasta yhteiskunnasta, jonka

tavoitteena on kotouttaa aidosti EU:ssa elävät kolmansien maiden kansalaiset. Monien oleskeluluvan haltijoiden elämän keskipiste on EU:ssa, jossa he asuvat pysyvästi.

FRA:n lausunto 6.3

EU:n olisi vältettävä sellaisten oleskeluluvan haltijoiden henkilötietojen EU:n laajuista käsittelyä viisumitietojärjestelmässä, joiden elämän keskipiste on EU:ssa. Heidän tietojensa pitäisi käsitellä kansallisissa järjestelmissä aivan kuten EU:n kansalaisten tietoja.

Noin seitsemän kymmenestä eurooppalaisesta katsoo, että maahanmuuttajien – myös kansainvälistä suojelua saavien – kotouttaminen on pitkällä aikavälillä välttämätön investointi sekä kyseessä olevien ihmisten että heidät vastaan ottavan maan kannalta. Vuosina 2015–2017 yli 1,4 miljoonaa henkilöä sai kansainvälistä suojelua EU:n 28 jäsenvaltiossa. Henkilöillä, joille myönnetään kansainvälinen suojelu, on oikeus vuoden 1951 pakolaisten oikeusasemaa

koskevassa yleissopimuksessa (vuoden 1951 yleissopimus) esitettyihin oikeuksiin. Sopimus on vahvistettu EU:n primääri- ja sekundäärilainsäädännössä. Perusoikeusviraston tutkimuksen mukaan kuudessa jäsenvaltiossa oleskeluluvan saamista koskevien menettelyjen pitkä kesto on vaikeuttanut pakolaisten pääsyä koulutukseen ja työhön. Se on vaikuttanut kielteisesti heidän mielenterveyteensä ja voi lisätä heidän alttiuttaan hyväksikäytölle ja rikoksille. Perusoikeusviraston keräämästä näytöstä käy myös ilmi, että pakolaisilla on asunnottomuuden riski, kun he alkavat saada kansainvälistä suojelua.

FRA:n lausunto 6.4

EU:n jäsenvaltioiden olisi tehostettava toimiaan, joilla varmistetaan, että kansainvälistä suojelua saavat ihmiset voivat käyttää täysimääräisesti oikeuksiaan, joihin heillä on oikeus vuoden 1951 yleissopimuksen, kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön ja asiaankuuluvan EU:n oikeuden mukaisesti, jotta heidän kotoutumistaan vastaanottavaan yhteiskuntaan voidaan edistää.

7 Tietoyhteiskunta, yksityisyys ja tietosuojaja

Vuonna 2018 uutiset henkilötietojen laajamittaisista väärinkäytöksistä herättivät huolta ja lisäsivät tietoisuutta siitä, että yksityisyyttä ja tietosuojaa varten tarvitaan vahvoja suojatoimenpiteitä. Tämä korosti lainsäätäjän toimenpiteiden merkitystä tällä alalla – esimerkiksi yleisen tietosuojasetuksen (GDPR), jota alettiin soveltaa toukokuussa – sekä väärinkäytösten paljastajan ja kansalaisyhteiskunnan keskeistä asemaa. Euroopan neuvosto avasi allekirjoittamista varten nykyaikaistetun yleissopimuksen nro 108 muutospöytäkirjan. Lisäksi yleissopimuksen nro 108 yleinen laajeneminen jatkui, sillä vuoden 2018 lopussa sopimusosapuolia oli yhteensä 53. Molemmissa teksteissä vahvistetaan oikeudellista kehystä, jolla suojellaan henkilöiden oikeuksia yksityisyyteen ja henkilötietojen suojaan. Tällaiset oikeudelliset kehykset ovat erityisen tärkeitä, kun nopeasti kehittyvät teknologiat tuovat mukanaan sekä taloudellisia mahdollisuuksia että oikeudellisia haasteita. EU:ssa useita jäsenvaltioita lähti mukaan tekoälykilpailuun varmistaakseen teollisuudelle ja työmarkkinoille hyvät asemat tulevaisuuden kilpailukyvyssä. Perusoikeudet jäivät toisinaan vain sivuhuomautuksiksi näissä keskusteluissa. Edellisten vuosien tapaan myös lainvalvonnan tietosuojaja pysyi tärkeysjärjestyksessä korkealla, kun Euroopan komissio ehdotti uusia sääntöjä sähköisten todisteiden rajatylittävälle hankkimiselle. EU:n tasolla ei kuitenkaan edetty tietojen säilyttämisessä: Euroopan unionin tuomioistuimen vuosien 2014 ja 2016 asiaankuuluvien tuomioiden noudattamiseksi ei ehdotettu EU:n aloitteita.

Euroopan neuvosto päivitti vuonna 2018 tietosuojaa koskevaa oikeudellista kehystään hyväksymällä nykyaikaistetun yleissopimuksen nro 108. Myös alkuperäisen yleissopimuksen nro 108 yleinen laajentuminen jatkui, sillä sopimukseen sitoutui 53 maata vuoden loppuun mennessä. EU:ssa alettiin soveltaa yleistä tietosuojasetusta, jäsenvaltioiden oli määrä saattaa lainvalvontadirektiivi osaksi kansallista lainsäädäntöä ja EU:n toimielimiä ja elimiä koskevat tarkistettavat tietosuojasäännöt hyväksyttiin. Yksityisyydensuojaa verkossa koskevaa asetusta ei kuitenkaan vielä annettu. Ehdotettu asetusta koskee oikeutta yksityisyyteen sähköisessä viestinnässä. Se on ratkaisevan tärkeä, jotta voidaan varmistaa, että EU:n oikeudellinen kehys on ajan tasalla ja yleisen tietosuojasetuksen mukainen, erityisesti uuden teknologisen kehityksen kannalta.

Käytössä on useita entisiä ja uusia välineitä, mutta haasteita aiheuttivat edelleen tietosuojasääntöjen täytäntöönpano ja valvonta sekä näiden sääntöjen väärinkäytösten torjunta julkisissa ja yksityisissä instituutioissa. Päteville kansalaisyhteiskunnan elimillä on usein tavallisia kansalaisia paremmat mahdollisuudet käynnistää menettelyjä, joissa voidaan käyttää tietosuojaviranomaisten suurempia

valtuuksia. Kuitenkin vain harvoilla jäsenvaltioilla on päteviä elimiä, joilla on valtuudet esittää kanteita ilman rekisteröidyn nimenomaista toimeksiantoa.

FRA:n lausunto 7.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi kannustettava päteviä kansalaisjärjestöjä osallistumaan tehokkaasti tietosuojasääntöjen valvontaan laatimalla oikeusperusta, jota kyseiset järjestöt tarvitsevat tietosuojarikkomuksia koskevien kanteiden esittämiseen rekisteröidyn toimeksiannosta riippumatta.

Väärinkäytösten paljastajat ovat ratkaisevan tärkeitä autettaessa varmistamaan, että tieto- ja yksityisyydensuojan rikkomukset johtavat tehokkaisiin oikaisu toimiin, sillä he sekä varoittavat mahdollisista rikkomuksista että antavat tärkeää näyttöä tutkimusten aikana. Paljastamalla organisaatioissaan muutoin piiloon jääviä tieto- ja yksityisyydensuojaa koskevien oikeuksien vakavia ja laajoja rikkomuksia he lisäävät niitä koskevaa yleistä tietoisuutta ja pelotetta. Perusoikeusvirasto kehotti parantamaan

väärinkäytösten paljastajien suojelua tiedustelupalvelujen valvontaa koskevassa raportissaan. Kuitenkin vain muutamilla jäsenvaltioilla on erityisiä sääntöjä, joilla taataan tehokas suojelu vastatoimilta. Komissio ehdotti vuoden 2018 huhtikuussa direktiiviä unionin lainsäädännön rikkomuksista ilmoittavien henkilöiden suojelusta.

FRA:n lausunto 7.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi harkittava tehokkaan suojan takaamista väärinkäytösten paljastajille ja edistettävä siten tieto- ja yksityisyydensuojaa koskevien perusoikeuksien tosiasiallista noudattamista yrityksissä ja viranomaisissa.

EU:ssa ei ole edelleenkään annettu lainsäädäntöä tietojen säilyttämisestä huolimatta siitä, että Euroopan unionin tuomioistuimien kumosi vuonna 2014 tietojen säilyttämistä koskevan direktiivin (direktiivi 2006/24/EY), sekä alalla annetuista merkittävistä tuomioista. Näin ollen tilanne vaihtelee edelleen jäsenvaltioittain, erityisesti lainsäädännön osalta. Jotkin jäsenvaltiot ovat toteuttaneet toimenpiteitä saadakseen lainsäädäntönsä Euroopan unionin tuomioistuimen tuomioiden mukaiseksi. Toisissa jäsenvaltioissa lainsäädäntöön ei ole tehty huomattavia muutoksia. Euroopan unionin tuomioistuimen asiassa *Tele 2 ja Watson* antamassa tuomiossa vahvistetaan, että tietojen säilyttämistä ja saatavuutta rikosasioissa ja yleiseen turvallisuuteen liittyvissä asioissa koskeva kansallinen lainsäädäntö kuuluu EU:n oikeuden ja erityisesti aiemman sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin (2002/58/EY) 15 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan. Tällaisessa kansallisessa lainsäädännössä ei saa säätää yleisestä ja valikoimattomasta tietojensäilyttämisjärjestelmästä, ja sen pitää sisältää menettelylliset ja aineelliset suojalausekkeet säilytettävien tietojen saatavuudesta. Jos jäsenvaltiot säilyttävät kansallisen lainsäädäntönsä, joka on annettu aiemman tietojen säilyttämistä koskevan direktiivin (direktiivi 2006/24/EU) saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä, tai lainsäädännön, joka ei noudata Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä esitettyjä

vaatimuksia, ne voivat heikentää EU:n kansalaisten perusoikeuksien kunnioittamista ja oikeusvarmuutta koko unionissa.

FRA:n lausunto 7.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi mukautettava tietojen säilyttämistä koskeva kansallinen lainsäädäntönsä Euroopan unionin tuomioistuimen tuomioihin ja estettävä televiestintäpalvelun tarjoajien toteuttama yleinen ja valikoimaton tietojen säilyttäminen. Kansallisen lainsäädännön olisi sisällettävä ehdottoman oikeasuhteisuuden tarkistaminen ja asianmukaiset menettelytakeet, jotta yksityisyyttä ja henkilötietojen suojaa koskevat oikeudet voitaisiin turvata tehokkaasti.

Viimeaikainen kehitys tekoälyn ja massadatan aloilla on johtanut useisiin poliittisiin aloitteisiin, joissa keskitytään saamaan mahdollisimman paljon taloudellista hyötyä uusista teknologioista. Samaan aikaan monissa eri kansallisten ja kansainvälisten elinten aloitteissa käsitellään eettisiä seurauksia sekä joskus vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksiin, jotta voidaan esittää ohjeita ja ei-sitovia säädöksiä. Useat jäsenvaltiot ja EU:n toimielimet ovat alkaneet laatia kansallisia strategioita tekoälystä.

FRA:n lausunto 7.4

Koska vain oikeuksiin perustuvalla lähestymistavalla taataan korkeatasoinen suojelu uusien teknologioiden mahdolliselta väärinkäytöltä ja niitä käyttämällä tehdyiltä laittomuuksilta, jäsenvaltioiden olisi otettava perusoikeudet tekoälyä ja massadataa koskevien kansallisten strategioidensa ytimeen. Tällaisten strategioiden pitäisi perustua taitotietoon eri alojen asiantuntijoilta, kuten lakimiehiltä, yhteiskuntatieteilijöiltä, tilastotieteilijöiltä, tietojenkäsittelytieteen asiantuntijoilta ja aihekohtaisilta asiantuntijoilta. Etiikalla voidaan täydentää oikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa, mutta sillä ei pitäisi koskaan korvata sitä.

8 Lapsen oikeudet

Neljäsosa lapsista Euroopan unionissa elää köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen vaarassa, vaikka onkin nähtävissä, että lapsiköyhyys on hitaasti vähenemässä. Kaikki lapset eivät kuitenkaan hyödy tästä muuttuneesta suuntauksesta. EU:n ulkopuolella syntyneiden tai ulkomaisten vanhempien lapset ovat muita todennäköisemmin köyhiä. EU:hun tulevien maahanmuuttaja- ja turvapaikanhakijalasten määrä väheni jälleen vuonna 2018. Vastaanotto-olosuhteet – myös maahantulijoiden säilöönnotto – pysyivät kuitenkin tietyissä jäsenvaltioissa vakavana ongelmana. YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi vuonna 2018 ensimmäiset päätöksensä jäsenvaltioita vastaan esitetyistä yksittäisistä kanteista, jotka liittyivät pääosin lasten tilanteeseen ja kohteluun maahantulon yhteydessä. Jäsenvaltiot ovat saattaneet vuoden 2019 kesäkuussa voimaan tulevaa rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annettua direktiiviä (EU) 2018/800 hitaasti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Vain harvat niistä ovat mukauttaneet lainsäädäntöään vastaamaan tämän direktiivin vaatimuksia.

EU:ssa on edelleen lapsiköyhyyttä, vaikka se on vähentynyt viiden viime vuoden aikana. Neljäsosa lapsista elää köyhyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen vaarassa. Tämä herättää huolta EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan noudattamisesta, sillä siinä vahvistetaan, että "[l]apsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon". Yleisen suuntauksen vastaisesti maahanmuuttajataustaisten lasten tilanne on heikentynyt vuodesta 2016 lähtien. Se on lisännyt eriarvoisuutta heidän ja muuhun väestöön kuuluvien lasten välillä, kuten Eurostatin uusimmat tilastot osoittavat. Talouspolitiikan eurooppalaisessa ohjauksessa ei silti käsitellä käytännöllisesti katsoen lainkaan lapsiköyhyyttä, etenkin maakohtaisissa suosituksissa. Tämän vuoksi lapsiköyhyyttä ei ehkä oteta asianmukaisesti huomioon julkisten varojen, muun muassa EU:n rahastojen, jakamisessa. Vuoden 2018 myönteiseen kehitykseen kuului Euroopan komission ehdotus siitä, että lapset otetaan sellaisen toimenpiteiden mahdollisten edunsaajien piiriin, joilla edistetään sosiaalista osallisuutta Euroopan sosiaalirahasto plus:n yhteydessä uudella EU:n rahoituskaudella 2021–2027. Tämän lisäksi myönteiseen kehitykseen ovat lukeutuneet toimenpiteet, joilla edistetään ja vahvistetaan Euroopan parlamentin pitkäaikaista ehdotusta Euroopan lapsitakuujärjestelmästä haavoittuvassa asemassa oleville lapsille.

Lapsiköyhyyden torjuntaa koskevat keskustelut ja toimet ovat tärkeitä myös kestävä kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanossa. Kestävä kehityksen tavoitteet kuuluvat maailmanlaajuiseen Agenda 2030 -toimintaohjelmaan, jossa esitetään maailmanlaajuisen kestävä kehityksen poliittinen kehys, ja ne perustuvat kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin.

Kestävä kehityksen tavoite 1 koskee köyhyyden, myös lapsiköyhyyden, puolittamista vuoteen 2030 mennessä. Valtaosa EU:n jäsenvaltioista on jo toimittanut ensimmäisen vapaaehtoisen kansallisen raporttinsa kestävä kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanosta osana vuotuista tarkasteluprosessia, joka toteutetaan joka vuosi kestävä kehitystä koskevassa YK:n korkean tason poliittisessa forumissa. Monissa näistä raporteissa ei kuitenkaan viitata lainkaan lapsiköyhyyteen tai viittauksia on vain vähän.

FRA:n lausunto 8.1

EU:n ja jäsenvaltioiden rahoituksen painopisteiden olisi perustuttava siihen, että lapsiköyhyyttä on vähennettävä köyhyyttä koskevassa kestävä kehityksen tavoitteessa 1 halutulle tasolle, jotta voidaan taata EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklassa tarkoitettu lapsen etu. Tämän aikaansaamiseksi EU:n toimielinten ja jäsenvaltioiden olisi harkittava riittävien resurssien osoittamista lapsiköyhyyden torjumiseen käytämällä kaikkia käytettävissä olevia työkaluja. Niihin kuuluu muun muassa Euroopan lapsitakuujärjestelmä haavoittuvassa asemassa oleville lapsille, jos se perustetaan. EU:n toimielinten olisi myös edelleen otettava lapsiköyhyyttä koskevat näkökohdat mukaan kaikkiin talouspolitiikan eurooppalaisen ohjauksen vaiheisiin, erityisesti maakohtaisiin suosituksiin, koska niillä voi olla vaikutusta EU:n rahastojen käyttöön.

EU:n jäsenvaltioiden olisi kestävän kehityksen tavoitteiden arvioinnin yhteydessä harkittava sitä, että niiden vapaaehtoiin kansallisiin tarkasteluraportteihin sisällytetään erityisiä viittauksia kansallisiin toimintalinjoihin ja kokonaisvaltaisempaa tietoa lapsikäyhydestä sekä kaikki asiaankuuluvien toimintalinjojen vaikutustenarviointien tulokset.

Eurooppaan saapuvien maahanmuuttajalasten määrä väheni edelleen. Vuonna 2018 turvapaikkaa haki noin 150 000 lasta, kun määrä oli noin 200 000 vuonna 2017 ja lähes 400 000 vuonna 2016. Vastaanotto-olosuhteita koskevassa direktiivissä säädetään useista takeista turvapaikkaa hakeneille lapsille. Niitä ovat muun muassa lasten erityisten vastaanottotarpeiden arviointi (22 artikla), edustajan nimittäminen ilman huoltajaa olevalle alakäiselle (24 artikla), tiettyjen olosuhteiden vahvistaminen hakijoiden säilöönnotossa (11 artikla) sekä koulunkäynti (14 artikla), ammatillinen koulutus (16 artikla) ja työllistäminen (15 artikla). Lasten määrän väheneminen auttoi joitakin jäsenvaltioita takaamaan asianmukaiset vastaanotto-olosuhteet lapsille, mutta niin ei käynyt kaikkien osalta. Joskus ne eivät tarjonneet edes perustarpeita, kuten vettä ja hygieniää. Jäsenvaltiot ottivat maahanmuuttajalapsia edelleen säilöön huolimatta kansainvälisestä keskustelusta siitä, että lapsia olisi otettava säilöön mahdollisimman vähän.

FRA:n lausunto 8.2

Maahanmuuton yhteydessä EU:n jäsenvaltioiden olisi vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin mukaisesti taattava lapsille riittävä perusmajoitus, oikeudellinen edustus sekä kouluun ja jatkokoulutukseen pääseminen. Jäsenvaltioiden olisi tehostettava toimiaan säilöönnotolle vaihtoehtoisten toimenpiteiden kehittämiseksi.

Monet EU:n jäsenvaltiot ovat edelleen laatimassa tai hyväksymässä uutta lainsäädäntöä tai tarkistuksia voimassa oleviin oikeudellisiin kehyksiin menettelytakeita koskevan direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä. Direktiivillä taataan menettelytakeet lapsille, jotka ovat rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä rikosoikeudellisissa menettelyissä. Jäsenvaltioiden on saatettava direktiivi osaksi kansallista lainsäädäntöään 11. kesäkuuta 2019 mennessä. Nuorisioikeusmenettelyissä lapsilla on oikeus saada tietoa ja tulla kuulluksi lapsiystävällisellä tavalla, ja heille on taattava oikeusapu ja yksityisyyttä suojaavat toimenpiteet, kuten menettelytakeita koskevan direktiivin

useissa artikloissa edellytetään. Perusoikeusviraston ja Euroopan komission rahoittaman tutkimuksen mukaan tämän oikeuden tosiasiallinen käyttö aiheuttaa edelleen merkittävästi huolta. Käytännön haasteita aiheutuu joskus jäsenvaltioiden eri ikärajoista, tuloista riippuvasta oikeusavun tarjoamisesta tai oikeusalan toimijoiden harkintavaltuuksista.

FRA:n lausunto 8.3

Kun jäsenvaltiot saattavat rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annettua direktiiviä osaksi kansallista lainsäädäntöään, niiden olisi tarkistettava ikäraajat tai muut ehdot, jotka voivat käytännössä estää sen, että lapset voivat käyttää tosiasiallisesti tiettyjä menettelytakeita. EU:n jäsenvaltioiden olisi myös pyrittävä antamaan oikeusapua ehdoitta kaikille lapsille, muun muassa maksuton oikeudellinen edustaja koko menettelyn ajan, ja antamaan saataville erikoistuneita asianajajia.

9 Oikeussuojan saatavuus ja rikoksen uhrien oikeudet

Oikeuslaitoksen riippumattomuus on ratkaiseva tekijä oikeusvaltioperiaatteessa. Riippumattomuuteen kohdistui entistä enemmän haasteita, mikä edellytti tämän alan toimenpiteiden tehokasta koordinoitua. Tämä sai Euroopan parlamentin antamaan ensimmäistä kertaa kehotuksen neuvostolle, että se antaa SEU-sopimuksen 7 artiklan 1 kohdan mukaisen päätöksen, ja Euroopan komission antamaan ehdotuksen asetukseksi, jossa puututaan talousarvion näkökulmasta oikeusvaltioperiaatteen puutteisiin. Noin kaksi kolmasosaa EU:n jäsenvaltioista antoi lainsäädäntöä, jolla vahvistetaan uhrien oikeuksia koskevan direktiivin soveltamista ja lisätään rikosmenettelyihin osallistumiseen liittyviä takeita. EU tunnusti, että Istanbulin yleissopimuksessa määritetään ihmisoikeuksien suojelua koskevat eurooppalaiset vaatimukset naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan osalta, ja jatkoi välineen ratifiointiprosessia.

EU:lle ja muille kansainvälisille elimille tuli vuonna 2018 yhä suurempia haasteita kansallisen tason oikeuden alueella. Haasteena oli erityisesti oikeuslaitoksen riippumattomuus. Riippumaton oikeuslaitos on oikeusvaltioperiaatteen ja oikeussuojan saatavuuden kulmakivi (SEU-sopimuksen 19 artikla ja EU:n perusoikeuskirjan 47 artikla). EU:n ja muiden kansainvälisten toimijoiden jatkuvista ponnisteluista huolimatta oikeusvaltioperiaatteen tilanne – erityisesti riippumattoman oikeuslaitoksen osalta – aiheutti yhä enemmän huolta joissakin EU:n jäsenvaltioissa. Ensimmäisen kerran EU:n historiassa Euroopan parlamentti esimerkiksi kehotti neuvostoa antamaan SEU-sopimuksen 7 artiklan 1 kohdan mukaisen päätöksen (todetaan selvä vaara, että jokin jäsenvaltio loukkaa vakavasti SEU-sopimuksen 2 artiklassa tarkoitettuja yhteisiä arvoja) ja Euroopan komissiota toimittamaan ehdotuksen asetukseksi, jolla puututaan talousarvion näkökulmasta oikeusvaltioperiaatteen yleisiin puutteisiin. Tällaisia puutteita ovat muun muassa uhat oikeuslaitoksen riippumattomuudelle, viranomaisten mielivaltaiset tai lainvastaiset päätökset, oikeussuojakeinojen rajallinen saatavuus ja tehokkuus, tuomioiden täytäntöönpanon laiminlyönti sekä lain rikkomisesta syyttämisen, siitä annettavien seuraamusten tai sitä koskevan tehokkaan tutkinnan rajoittaminen.

FRA:n lausunto 9.1

EU:ta ja sen jäsenvaltioita kannustetaan tehostamaan entisestään toimiaan ja yhteistyötä oikeuslaitosten riippumattomuuden säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi, sillä se on oikeusvaltioperiaatteen olennainen osa. Nykyisiä toimia olisi tehostettava, jotta voidaan laatia vaatimukset ja tausta-arvioinnit, joilla ohjataan EU:n

jäsenvaltioita säännöllisellä ja vertailevalla tavalla tunnistamaan kaikki mahdolliset oikeusvaltioperiaatetta koskevat ongelmat ja puuttumaan niihin. Tällaiset säännölliset arvioinnit olisivat hyödyllisiä myös sellaisen ehdotetun EU:n asetuksen yhteydessä, jonka tarkoituksena on puuttua oikeusvaltioperiaatetta koskeviin yleisiin puutteisiin. Kyseessä olevien EU:n jäsenvaltioiden olisi lisäksi toimittava suositusten mukaisesti, muun muassa Euroopan komission oikeusvaltioperiaatteen kehystä koskevassa menettelyssä antamien suositusten mukaisesti sekä yhteistyö- ja todennusmekanismia koskevan prosessin mukaisesti, jotta oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen voidaan varmistaa.

Myönteistä kehitystä vuonna 2018 oli muun muassa se, että yhä useammat EU:n jäsenvaltiot antoivat lainsäädäntöä, jolla pannaan täytäntöön uhrien oikeuksia koskeva direktiivi (2012/29/EU). Kansallisen tason näyttö joissakin jäsenvaltioissa osoittaa, että uhrit kohtaavat yhä esteitä rikosilmoituksen tekemisessä ja että heidän oikeuksiaan ei panna tosiasiallisesti täytäntöön eri tasoilla, mukaan lukien menettelyä koskevat näkökohdat. Useissa jäsenvaltioissa toteutettujen myönteisten kehitysvaiheiden tarkoituksena oli estää uutta tai toissijaista uhriksi joutumista. Euroopan parlamentti antoi 30. toukokuuta 2018 uhrien oikeuksia koskevan direktiivin täytäntöönpanosta päätöslauselman, jossa se arvosteli komissiota siitä, ettei se ollut toimittanut kertomustaan direktiivin täytäntöönpanosta direktiivin 29 artiklan mukaisesti.

FRA:n lausunto 9.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi jatkettava toimenpiteitään uhrien oikeuksien panemiseksi tosiasiallisesti täytäntöön käytännössä, jotta voidaan varmistaa, että kaikilla uhreilla on saatavillaan asianmukaiset tukipalvelut.

Euroopan unioni pyrki vuonna 2018 edistämään naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen (Istanbulin sopimuksen) ratifiointia. Kolme uutta EU:n jäsenvaltiota ratifioi sen, joten vuoden 2018 loppuun mennessä yleissopimuksen ratifioineiden EU:n jäsenvaltioiden määrä oli yhteensä 20. Istanbulin sopimus on tärkein vertailukohta, kun määritetään naisten suojelemista väkivallalta koskevia eurooppalaisia standardeja. Erityisesti 36 artikla velvoittaa sopimusvaltioita

säättämään rangaistaviksi kaikki ilman suostumusta tehdyt seksuaaliset teot ja soveltamaan lähestymistapaa, joka korostaa ja vahvistaa yksilön ehdotonta seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Jotkin jäsenvaltiot toteuttivat vuonna 2018 toimenpiteitä lainsäädäntönsä mukauttamiseksi tähän yleissopimuksen vaatimukseen.

FRA:n lausunto 9.3

Kaikkia EU:n jäsenvaltioita, jotka eivät ole vielä ratifioineet väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevaa Euroopan neuvoston yleissopimusta (Istanbulin sopimusta), sekä itse EU:ta kehoitetaan ratifioimaan yleissopimus. Perusoikeusvirasto kannustaa jäsenvaltioita puuttumaan kansallisessa lainsäädännössä suojelua koskeviin puutteisiin ja harkitsemaan kaikkien ilman suostumusta tehtyjen seksuaalisten tekojen kriminalisointia Istanbulin sopimuksen 36 artiklan mukaisesti.

10 Kehitys vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanossa

Kymmenen vuotta vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn YK:n yleissopimuksen (vammaisyleissopimus) voimaantulon jälkeen vuonna 2018 kaikki EU:n jäsenvaltiot olivat ratifioineet sen. EU:n tasolla Euroopan parlamentin ja neuvoston alustava sopimus ehdotetusta esteettömyyttä koskevasta eurooppalaisesta säädöksestä oli merkittävä välietappi vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevissa toimissa. Tämä osoitti, miten vammaisyleissopimus vaikuttaa EU:n lainsäädäntöön ja politiikkaan konkreettisesti. Muita osoituksia olivat toimenpiteet, joilla taattiin vammaisten henkilöiden oikeudet monivuotisen rahoituskehityksen 2021–2027 EU:n rahoitusvälineissä. Sekä vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanossa että sen seurannassa on edelleen puutteita kansallisesti. Useissa jäsenvaltioissa kuitenkin toteutettiin aloitteita, joilla vammaisia henkilöitä ja heitä edustavia organisaatioita otetaan mukaan päätöksentekoprosesseihin. Se kertoo asteittaisesta edistymisestä vammaisyleissopimuksen yhden keskeisen tavoitteen saavuttamisessa.

Euroopan rakenne- ja investointirahastoilla (ERI-rahastoilla) on merkittävä asema kansallisten toimien tukemisessa itsenäisen elämän saavuttamiseksi. Vuosien 2021–2027 rahoitusjaksolle ehdotetut asetukset sisältävät tärkeitä perusoikeustakeita, erityisesti niin sanotut mahdollistavat edellytykset ja seurantakomiteoiden aseman vahvistamisen. Kansalaisyhteiskunnalla, myös vammaisjärjestöillä ja kansallisilla ihmisoikeuselimillä, voi olla tärkeä tehtävä näiden varojen käytön tehokkaassa valvonnassa.

Jotta rahastoja ja niiden tuloksia voidaan seurata tehokkaasti, EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi toteutettava toimenpiteitä vammaisjärjestöjen ja kansallisten ihmisoikeuselinten saamiseksi mukaan ERI-rahastojen seurantakomiteoihin. Henkilöresurssien ja riittävän rahoituksen osoittaminen näille järjestöille ja elimille sekä EU:n resurssien kohdentaminen sitä varten lisäävät ehdotettujen mahdollistavien edellytysten tehokkuutta.

FRA:n lausunto 10.1

EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vammaisyleissopimuksessa ja EU:n perusoikeuskirjassa vahvistettuja vammaisten henkilöiden oikeuksia noudatetaan täysimääräisesti, jotta voidaan hyödyntää mahdollisimman hyvin Euroopan rakenne- ja investointirahastojen (ERI-rahastojen) potentiaalia itsenäisen elämän tukemisessa. EU:n lainsäätäjän olisi otettava käyttöön uudet mahdollistavat edellytykset, jotka koskevat EU:n perusoikeuskirjan ja vammaisyleissopimuksen tehokasta soveltamista ja täytäntöönpanoa Euroopan komission monivuotista rahoituskehystä 2021–2027 varten ehdottaman yhteisiä säännöksiä koskevan asetuksen mukaisesti.

EU ja useat jäsenvaltiot toteuttivat toimenpiteitä, joilla vammaiset henkilöt saadaan mukaan lainsäädäntö- ja päätöksentekoprosessiin vammaisyleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdassa esitettyjen velvoitteiden mukaisesti. Vammaisia henkilöitä ei kuitenkaan edelleenkään kuulla tai oteta mukaan aktiivisesti, kuten yleissopimuksessa edellytetään. Järjestelmällisen osallistumisen takaavien virallisten rakenteiden puuttuminen sekä kuulemisiin osallistumista koskevien inhimillisten ja taloudellisten valmiuksien puuttuminen voivat sulkea vammaiset henkilöt entistä enemmän yleissopimuksen täytäntöönpanotoimien suunnittelun, täytäntöönpanon ja seurannan ulkopuolelle.

FRA:n lausunto 10.2

EU:n toimielinten ja EU:n jäsenvaltioiden olisi otettava vammaiset henkilöt sekä heitä edustavat organisaatiot tiiviisti mukaan päätöksentekoprosesseihin. Tätä varten jäsenvaltioiden ja EU:n toimielinten olisi vahvistettava vammaisjärjestöjen osallistumista muun muassa perustamalla neuvonta- tai kuulemiselimiä. Vammaisten henkilöiden edustajien olisi oltava kyseisten elinten täysjäseniä yhdenvertaisesti muiden kanssa ja heidän saatavillaan olisi oltava tarkoituksenmukaisen osallistumisen kanalta välttämättömät resurssit.

Kuusi jäsenvaltiota ja EU eivät ole ratifioineet vammaisyleissopimuksen valinnaista pöytäkirjaa, jonka mukaan luonnolliset henkilöt voivat tehdä valituksia vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle ja komitea voi aloittaa luottamuksellisen tutkinnan "jos komitean saaman luotettavan tiedon mukaan sopimuspuoli on vakavasti tai järjestelmällisesti loukannut" yleissopimusta (6 artikla).

FRA:n lausunto 10.3

EU:n jäsenvaltioiden, jotka eivät vielä ole vammaisyleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan osapuolia, olisi harkittava tarpeellisten toimien toteuttamista sen ratifioimiseksi, jotta saataisiin

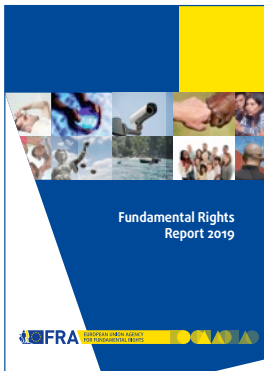
aikaan valinnaisen pöytäkirjan koko EU:n laajuinen ja täysipainoinen ratifiointi. Myös EU:n olisi harkittava pikaisten toimien toteuttamista valinnaisen pöytäkirjan hyväksymiseksi.

Vain yksi jäsenvaltio ei ollut vielä vuoden 2018 loppuun mennessä perustanut elintä, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata yleissopimuksen täytäntöönpanoa sen 33 artiklan 2 kohdan mukaisesti. Joidenkin jo perustettujen elinten toiminnan tehokkuutta kuitenkin heikentää resurssien riittämättömyys, toimivaltuuksien vähäisyys ja vammaisten henkilöiden järjestelmällisen osallistumisen varmistamatta jättäminen sekä kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden toimintaa koskevien Pariisin periaatteiden mukaisen riippumattomuuden puute.

FRA:n lausunto 10.4

EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi harkittava riittävien ja pysyvien taloudellisten ja henkilöresurssien osoittamista vammaisyleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisesti perustetuille seurantajärjestelmille. Kuten perusoikeusviraston vuoden 2016 lausunnossa vammaisyleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan vaatimuksista EU:ssa todetaan, niiden olisi taattava seurantajärjestelmien kestävyys ja riippumattomuus varmistamalla, että niillä on työtään varten vakaa oikeusperusta. Seurantajärjestelmien kokoonpanossa ja toiminnassa olisi otettava huomioon Pariisin periaatteet kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden toiminnasta.

Vuonna 2018 perusoikeuksien suojelussa tapahtui sekä edistystä että vastoinkäymisiä. FRA:n Vuoden 2019 perusoikeusraportissa tarkastellaan tärkeimpiä asiaan liittyviä tapahtumia EU:ssa vuoden 2018 tammi- ja joulukuun välisenä aikana ja esitetään yleiskatsaus niihin liittyviin FRA:n lausuntoihin. Raportissa kerrotaan saavutuksista ja jäljellä olevista huolenaiheista ja kartoitetaan keskeisiä kysymyksiä, jotka muokkaavat perusoikeuksista käytävää keskustelua EU:ssa.

Tämän vuoden erikoisluvussa selvitetään ihmis- ja perusoikeuksien sekä kestävän kehityksen tavoitteiden välistä suhdetta. Muissa luvuissa käsitellään Euroopan unionin perusoikeuskirjaa ja sen noudattamista jäsenvaltioissa; tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä; rasismia, muukalaisvihaa ja niihin liittyvää suvaitsemattomuutta; romanien integroitumista; turvapaikka- ja maahanmuuttokysymyksiä, tietoyhteiskuntaa, yksityisyyttä ja tietosuojaa; lapsen oikeuksia; oikeussuojan saatavuutta sekä kehitystä vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanossa.

Lisätietoja

FRA:n raportti *Fundamental Rights Report 2019* on saatavana kokonaisuudessaan osoitteessa <http://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-report-2019>

Muita asiaan liittyviä FRA:n julkaisuja ovat

- FRA (2019), *Perusoikeusraportti 2019 – FRA:n lausunnot*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <http://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-report-2019-fra-opinions> (saatavilla kaikilla 24 virallisella EU:n kielellä).
- FRA (2019), *Implementing the Sustainable Development Goals in the EU: a matter of human and fundamental rights*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <http://fra.europa.eu/en/publication/2019/frr-2019-focus-sdgs-eu> (saatavilla englanniksi ja ranskaksi)

FRA:n aiemmat vuosiraportit, jotka koskevat perusoikeuksiin liittyviä haasteita ja saavutuksia Euroopan unionissa tietyssä vuonna, on julkaistu osoitteessa <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports> (saatavilla englanniksi, ranskaksi ja saksaksi).

FRA – EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta
P. +43 158030-0 – F. +43 158030-699
fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

Euroopan unionin
julkaisutoimisto

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2019
© Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2019
© Kuvat (ylävasemmalta alaoikealle): iStockphoto;
Euroopan unioni; iStockphoto (nrot 3 ja 4);
Etyj (Milan Obradovic); iStockphoto (nrot 6–10)

Print: ISBN 978-92-9474-564-4 ISSN 2467-2440 doi:10.2811/6796
PDF: ISBN 978-92-9474-558-3 ISSN 2467-267X doi:10.2811/749262